

საბანკო საქმის მებზური

რეცენზია წიგნზე: „საბანკო კრიზისის პროგნოზირება“,
ავტორი ლია ელიავა, თბილისი, 2013, გვ. 402

2008-2010 წლების მსოფლიო ფინანსური კრიზისის დამანგრეველმა ტალღამ, რომელიც აშშ-ი აგორდა, ლამის საქართველოს მალალ მთიან სოფლად მცხოვრებ გლეხის ეზო-კარამდეც კი ააღწია. მოვლენები მყისიერად განვითარდა: ინფორმაციამ საბანკო ჯგუფ Citigroup-ის შემოსავლების მკვეთრი კლების შესახებ 2009 წლის 15 იანვარს ნიუ-იორკის საფონდო ბირჟა ფაქტობრივად ჩაშალა. ამ დღის ინციდენტი გლობალურ მასშტაბებს მოედო და შედეგები სამყაროს შედარებით მომცრო ჩვენი პლანეტის მოსახლეობას იმაზე ძვირი დაუჯდა, ვიდრე, ის ღირებულებით მაჩვენებელში გამოისახა (აღამიანური ფაქტორები ციფრებით არ იზომება).

შეიძლება თუ არა ამ მოვლენის წინასწარ განჭვრეტა და განეიტრალება? პასუხი ცალსახაა - რა თქმა უნდა, მოლოდინი არსებობდა. კრიზისის აფეთქებამდე, წარღვნის ტოლფასი სიმპტომი ნიუ-იორკის ქუჩებში კაბრიოლეტით დასეირნობდა, ზოგი მას შურით აადევნებდა თვალს, ზოგი კი ყოველდღიურ საზრუნავში იყო თავჩაგრული და სხვის კეთილდღეობაზე მეტად საკუთარი სიდუხჭირე უფრო ადარდებდა. მხოლოდ მცირერიცხოვან სპეციალისტებს ქონდათ ალიაქოთი ატეხილი - მოსალოდნელ კატასტროფაზე აფრთხილებდნენ ქვეყნის მთავრობებს და საქმიან წრეებს. ვინც ირწმუნა და თადარიგი დაიჭირა, უთუოდ მოიგო, ურწმუნონი კი აზვირთებულ ტალღებს ჩაჰყვნენ ოკეანის ფსკერზე სკაფანდრის გარეშე.

ფინანსური კრიზისი უფრო ფართო კატეგორიაა და მოიცავს საბანკო კრიზისს, სავალუტო კრიზისს, ფულის მიმოქცევის კრიზისს, ლიკვიდურობის კრიზისს, ორმაგ

კრიზისს და ა. შ. მისი ბუნებიდან გამომდინარე, ფინანსური კრიზისის ნებისმიერი შემადგენელი, ან მათი ცალკეული ელემენტიც კი ძლიერ ზემოქმედებს საკრედიტო-საფინანსო სისტემაზე და მაშასადამე, დაუყოვნებლივ აისახება ეკონომიკის განვითარების სტაბილურობაზე.

მსოფლიო მასშტაბის სხვადასხვა სახის კრიზისებს ადრეც არაერთხელ ჰქონდა ადგილი, თუმცა გაკვეთილები ბევრმა ვერ დაიზუთხა და ვერც საშინაო დავალება შეასრულა საშუალო დონეზეც. ამიტომაც შედეგებიც სავალალო გამოდგა.
ფინანსური, მათ შორის, საბან-

კო და სავალუტო კრიზისების, დამანგრეველი ძალა საკუთრივ, საქართველომაც მრავალგზის იწვინია საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდსა თუ „ვარდების რევოლუციის“ პირმშო ჯღ-ით გაბრუების დროშიც. ძალიან ზოგადი, ზედაპირული წარმოდგენით, კრიზისული მდგომარეობა განპირობებული იყო ქვეყანაში სტრუქტურულ გარდაქმნებისას დაშვებული არაკომპეტენტურობით, აგრეთვე, მისი იმპორტირებით სხვა ქვეყნებიდან. ცალკეული ავტორის კრიტიკული შეფასებების გარდა, დღემდე არ მომხდარა აღნიშნული კრიზისების ღრმა მეცნიერული შესწავლა, ანალიზი, შედეგების განზოგადება და პრევენციულ ღონისძიებათა კომპლექსის ჩამოყალიბება. რაც უფრო მნიშვნელოვანია, არ შესრულებულა კვლევები ამგვარი კრიზისების დადგომის მაუწყებელი, მეცნიერულად არგუმენტირებული ინდიკატორების შემუშავების, მათი გამოვლენის და გამოყენების შესახებ.

სწორედ, მაღალი მგრძობიარობის მატარებელი წინმსწრები გააფრთხილებელი ინდიკატორების სისტემა, წარმოადგენს რა მაკრო და მიკროეკონომიკური მაჩვენებლების კომპლექსურ ერთიანობას, საბანკო კრიზისის დადგომის პროგნოზირების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი. მისი ჩანასახშივე შემჩნევა, სასიგნალო იმპულსების შეკრება, ხასიათისა და ბუნების გახსნა, მოქმედების არეალის და მასშტაბების განსაზღვრა, ამ ინფორმაციული ბაზის საფუძველზე კი ზუსტი დიაგნოზის დასმა და პრევენციული თერაპიის კურსის დანიშვნა მხოლოდ მაღალი რანგის სპეციალისტებს ემარჯვებათ.

და აი, დაინტერესებული მკითხველის ბიბლიოთეკას შეემატა **ეკონომიკის აკადემიური დოქტორის, პროფესორ ლია ელიავას მონოგრაფია „საბანკო კრიზისების პროგნოზირება“**. წიგნი შედგება რვა თავისგან, მასში რუდუნებით, მაღალმეცნიერულ დონეზე შესწავლილია საბანკო

კრიზისების მეთოდოლოგიური საფუძვლები; **გამოკვლეულია** საბანკო კრიზისის არსი, განმაპირობებელი ფაქტორები და საბანკო კრიზისების მსოფლიო გამოცდილება; **განხილულია** საბანკო კრიზისების პროგნოზირების მაკროინდიკატორები და მოდელები, საბანკო კრიზისის წინმსწრები მაკროინდიკატორების ანალიზის მეთოდოლოგია; **გახსნილია** საქართველოს საბანკო სექტორის კრიზისების თავისებურებანი; **წარმოდგენილია** საქართველოს საბანკო სექტორისა და საბანკო კრიზისების რეტროსპექტიული ანალიზი; **შემუშავებულია** ამგვარი კრიზისების წინმსწრები გამაფრთხილებელი ინდიკატორების სისტემა და **შეფასებულია** საბანკო სექტორის განვითარების თანამედროვე ტენდენციები.

მონოგრაფიის ყოველი თავი მოიცავს პარაგრაფებს, სადაც დეტალიზებულია საკითხები და გადმოცემულია ყველა მნიშვნელოვანი ასპექტი, რომელიც კი დაკავშირებულია განხილული თემების არსის გახსნასთან.

წიგნს დანართების სახით ერთვის მეტად მნიშვნელოვანი და საინტერესო ინფორმაცია, რომლებშიც ასახულია: ქვეყნების ჩანათვალი, რომლებმაც განიცადეს საბანკო კრიზისი; მსოფლიოში განვითარებული ფინანსური კრიზისები და მათი სახეები; საქართველოს უცხოური ვალუტის რეზერვები; საქართველოს სახელმწიფო საგარეო ვალი თვეების მიხედვით 2004 წლის დასაწყისიდან 2012 წლის თებერვლამდე პერიოდში; საქართველოდან კაპიტალის გადინება; მიმდინარე ანგარიშების საღდო; საქართველოს ექსპორტ იმპორტის დინამიკა 1995-2010 წლებში; ცალკეულ ქვეყნებში საბანკო კრიზისის დადგომის წინა წლის მაკროეკონომიკური მაჩვენებლებისა და საბანკო კრიზისის პერიოდების მაჩვენებლების ურთიერთკავშირი; სახელმწიფოთა სისტემური საბანკო კრიზისების და სახელმწიფოთა სტრატეგიის შედარება; ფინანსუ-

რი კრიზისის დაძლევის შედეგები; მსოფლიოს ქვეყნების სისტემური საბანკო კრიზისების აღწერა.

წიგნის შინაარსში წარმოდგენილი და, მით უფრო, განხილული საკითხების მარტო ჩამონათვალი უკვე იძლევა შთამბეჭდავ წარმოდგენას განუვლი კვლევის მასშტაბებისა და მნიშვნელობის შესახებ, რომ არაფერი ვთქვათ კოლოსალურ შრომაზე, რომელიც დასჭირდა მასალის მოძიებას, დამუშავებას, ანალიზს და მეცნიერულ კვლევის ჩარჩოებში მოქცევას.

ისევე, როგორც ქალბატონ **ლია ელიავას** ნებისმიერი სამეცნიერო ნაშრომი (სტატია, მოხსენება კონფერენციისთვის, თუ პუბლიკაცია), ეს მონოგრაფიაც შესრულებულია მაღალი პასუხისმგებლობით და საინტერესოდ. ამ გამოცემის მთავარი ღირსება მისი ავტორის კომპეტენტურობაა. ქალბატონი ლია ნლების განმავლობაში სწორედ საფინანსო-საბანკო პრობლემატიკით იყო დაკავებული. პრაქტიკული საქმიანობის ნაწილიც (საქართველოს ეროვნულ ბანკში) საფინანსო და საბანკო სფეროს უკავშირდება. ამიტომაც არცაა გასკვირი მისი ეგზომ განსწავლულობა და საქმის ცოდნა. უპირველეს ყოვლისა, წიგნიც ამ ღირსებით გამოირჩევა.

წიგნის, მეტადრე მეცნიერული კვლევის ღირსებას განსაზღვრავს აგრეთვე ის, თუ რამდენად აქტუალურია თემა-პრობლემა, რომელსაც მიეძღვნა იგი. ამ მხრივაც, გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას, რომ საქმე გვაქვს მართლაც თანადროულ, უაღრესად საჭირო და მრავალმხრივ, არამარტო ლოკალური, არამედ გლობალური მნიშვნელობის წარმატებულ მეცადინეობასთან - წიგნში წარმოდგენილი კვლევის შედეგები დღემდე არსებული მსოფლიო გამოცდილების ერთგვარი შეჯამებაცაა და ამასთან, შევსებულია (გამდიდრებულია) ავტორისეული დაკვირვებებით, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირებით, სწორი გადანყვეტილებებით, საოცრად ორიგინალური მიგნებებით, პრებლემების ხედვის

რეცენზია

(აღქმის) ფართო დიაპაზონით, განვითარებული მოვლენების შეფასების მეცნიერული ლოგიკით, რაც გამორჩევით ფასეულია, საქართველოს საფინანსო-საბანკო საქმის (როგორც ტრანსფორმაციის ობიექტის) თავისებურებებისა და მიმდინარე ტენდენციების ღრმა, საფუძვლიანი ანალიზით.

თანაბრად აქტუალურ და პრობლემური საკითხების განხილვის სიღრმესთან ერთად, განსაკუთრებით გამორჩეულია საბანკო კრიზისის წინმსწრები მაკროინდიკატორების ანალიზის შემოთავაზებული მეთოდოლოგია, აგრეთვე დასკვნები, რომელიც სავალუტო და საბანკო კრიზისებს შორის კავშირებს, ორმაგი კრიზისების წარმოქმნის მიზეზებს ეხება. ორიგინალურია და კვლევის შედეგების მიხედვით ძალზედ ფასეულია საქართველოსთვის საბანკო კრიზისებისადმი სასიგნალო მიდგომის მეთოდი, რომელიც საბანკო კრიზისების წინმსწრები გამაფრთხილებელი ინდიკატორების სისტემის შესახებ არსებულ მეცნიერულ ლიტერატურასა და პრაქტიკული გამოცდილების ანალიზს ეფუძნება.

ყველა პარამეტრის მიხედვით, საკითხები, რომელიც წიგნშია განხილული, თეორიული და პრაქტიკული ღირებულების მატარებელია. **წიგნისთვის დამახასიათებ-**

ელ (მისაკუთვნებელ) ღირებუებს შორის, ვფიქრობ, ეს უკანასკნელი (პრაქტიკული დანიშნულება) მას სამაგიდო წიგნის, საბანკო საქმის მეგზურის ფუნქციას მატებს არა მარტო ბანკირებისთვის, არამედ ბიზნესით, (ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებით) დაკავებული პირებისთვისაა, მათ შორის, ბიუროკრატი ჩინოსნებისთვის. პრაქტიკულ ასპექტში, ყურადსაღები და პირდაპირ გამზადებული სახელმძღვანელოა საბანკო ზედამხედველობის პრობლემების შესახებ ჩამოყალიბებული ავტორისეული მოსაზრებები და წინადადებები.

წიგნის ნაკითხვისას, ფერადი კონტურით ჩემთვის ვინიშნავდი საინტერესო, საყურადღებო, განსაკუთრებულად ღირებულ დებულებებს, მოსაზრებებს თუ დასკვნებს, რომლებზეც ვაპირებდი გამომეხატა სარეცენზიო შეხედულება და უცხო თვალთ დანახული ღირსება. ფაქტობრივად, წიგნი თავიდან ბოლომდე აჭრელდა. გარდა იმისა, რომ აღმოვაჩინე ძალიან ბევრი, ჩემთვის აქამდე ამოუხსნელი კავშირი ეკონომიკურ მოვლენებს შორის, გამიჭირდა გამომეჩრია, რომლისთვის მიმეკუთნებინა უპირატესობა - მომიწევდა სქელტანიანი მონოგრაფიის სრული ციტირება, ამიტომ შემოვიფარგლე მხოლოდ

ძირითადი აქცენტებით, რომელსაც ნებისმიერი (მათ შორის, არასპეციალისტი) მკითხველიც უთუოდ შენიშნავს.

სავსებით ბუნებრივია, ისეთი ვრცელი და ფუნდამენტური ნაშრომის (402 გვ. ა-4 ფორმატი) მიმართ, როგორც სარეცენზიო წიგნია, შეიძლება გამოითქვას შენიშვნებიც, თუმცა ჩემი გადასახედიდან ისინი უმნიშვნელოა, ან გამოიხატებიან სურვილებში და მხოლოდ პოლემიკისთვის თუ გამოდგება. ამდენად, მათზე შეჩერება არც ღირს.

რაც მთავარია, სახეზეა დასრულებული სამეცნიერო ნაშრომი, რომელშიც არეკლილია მეცნიერული ნოვაციები, ნიჭიერება, პრაგმატიზმი და ავტორის მდიდარი გამოცდილება.

დარწმუნებით შემიძლია დავსძინო, რომ წიგნში წარმოდგენილი ანალიზის სიღრმე, ავტორის კომპეტენტურობა, კვლევის შედეგების გადმოცემის სიმარტივე და დასკვნების მეცნიერულ-პრაქტიკული ღირებულება ნებისმიერი პროფესიის, კვალიფიციური მკითხველის ნდობას, მოწონებას დაიმსახურებს. ეს წიგნი, პირველყოვლისა, სარგებლობას მოუტანს ბანკირებს, საფინანსო-საბანკო სექტორში დასაქმებულ პირებს და მათ შეცდომებისგან განარიდებს, მეგზურობას გაუწევს, საკითხების რაციონალურ გადამწყვეტაში ნაადგება, ხელს შეაშველებს, საბანკო კრიზისთან დაკავშირებული პრობლემების ლაბირინთიდან გაღწევაში დაეხმარება. ამავდროულად, წიგნს ეკონომიკური ფაკულტეტის შესაბამისი სპეციალობის სტუდენტებისთვის აუცილებელი სამეცნიერო წყაროს დანიშნულებაც გააჩნია და უდავოა, ის ხელს შეუწყობს საბანკო კრიზისების პროგნოზირების სწავლებას.

იური პავასაძა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი, პროფესორი

